

Vzpomínka na botaničku a univerzitní učitelku Janu Osbornovou

Před rokem jsme v *Živě* (2016, 6: CXLV) zveřejnili vzpomínku na rostlinnou eko-
ložku a geobotaničku Jiřinu Slavíkovou,
která opustila tento svět po dovršení de-
vadesátky v září 2016 (k jejímu jubileu
vyšel text v *Živě* 2016, 2: XXIX–XXX). Jen
o čtvrt roku později zemřela její dlouho-
letá kolegyně z oddělení geobotaniky na
pražské katedře botaniky Přírodovědecké
fakulty Univerzity Karlovy, Jana Osbor-
nová (1937–2016). Obě dámy, v doplňují-
cím se tandemu, udělaly maximum mož-
ného pro zachování oboru geobotanika
na univerzitě v dobách největších tlaků
za politicky krajně nepříznivých 70. a 80. let
minulého stol., provázených personálními
čistkami, jež se výrazně dotkly i jejich
oddělení.

Odborná asistentka RNDr. Jana Osbor-
nová-Kosinová, CSc., rodným jménem Ku-
čerová, svázala s oddělením geobotaniky
prakticky celý život. Na katedru botaniky
se dostala po dokončení studia v r. 1960,
tehdy ještě jakožto politicky prokádrova-
ná posila (členka Komunistické strany Čes-
koslovenska). Mladistvé nadšení v tomto
směru ji ovšem opustilo v 60. letech a nor-
malizaci prožívala již bez stranické pří-
slušnosti. Právě v té době projevila mi-
mořádnou schopnost překonávat dusnou
atmosféru svou komunikativností a vytvá-
řením vřelých vztahů se studenty. Aktiv-
ně se snažila, např. během exkurzí nebo
praktik, vzbuzovat ve studentech důvěru,
že studovat tento obor má smysl. Hodně
energie věnovala „logistice“ laboratorního
vybavení a provozu geobotanického od-
dělení na katedře, dávala si záležet na
didaktice výuky praktických oborových
dovedností, zejména v rámci tzv. velkého
praktika (kurzu ekologických metod). Na
seminářích se vlastním příkladem snažila
zavádět používání vědecké angličtiny, což
v době politické „normalizace“ po r. 1968
nebyla rozhodně samozřejmost.

Pokrokový duch Jany se projevil i v tom,
že podporovala zavádění počítačů do vý-
uky geobotaniky do té míry, že ke psaní
prvních diplomových prací na počítači
(a nikoli strojopisem) propůjčila vlastní
tehdy vzácný stroj. Svým studentům vůbec
prokazovala obrovskou důvěru a oni se
tím nenápadně učili odpovědnosti. Jen tak
mohly vzniknout nezapomenutelné chvíle
společných večerů v její chalupě, s mě-
řením oddenků šťovíku alpského, výukou
karetních her a dlouhými debatami o bo-
tanice i životě. Po otevření hranic na jaře
1990 nejenže uprostřed semestru povolila
výjezd svých diplomantů do Středozemí,
ale ještě je ponoukala slovy „co uvidíte, to
vám nikdo nevezme.“ A měla samozřejmě
pravdu. Studenti u Jany nacházeli střidmý,
ale v jádru velmi srdečný přístup, který ve
vztahu učitel – žák rozhodně nebyl běžný,
a latku kvality spíše zvyšoval, protože stu-
denti by se před ní styděli něco neumět.

1 Jana Osbornová sedmdesátiletá.
Na exkurzi do Českého krasu.
Foto P. Kovář

Odborný zájem Jany Osbornové se sou-
středil především na synantropní vegetaci
(tedy spjatou s aktivitami člověka) a nej-
výrazněji, i publikačně, se projevila jejími
výzkumy v Egyptě. Jana navštívila Egypt
několikrát, hlavně ve spolupráci s taxono-
mem Jindřichem Chrtkem starším, a to díky
politickému uvolnění v 60. letech 20. stol.
Zde se mimo jiné s velkým předstihem
zabývala vysoce frekventovanými druhy
teplých oblastí (dnes intenzivně zkouma-
nými a označovanými výmluvným názvem
invazní), jako jsou např. sverep *Bromus
willdenovii*, šáchor *Cyperus rotundus*,
miřík *Apium tenuifolium* nebo pestrovka
Gomphrena celosioides. V herbářových
sbírkách v Káhiře i na Univerzitě Karlově
je uloženo značné množství jejích kvalitně
ošetřených sběrů, především plevelných
rostlin z oblasti Blízkého východu. Tím,
že v Egyptě navázala mnoho přátelských
vztahů s tamními výzkumníky (např. prof.
V. Täckholmová, prof. M. N. El Hadidi,
prof. A. K. Hegazy, prof. L. Boulos nebo
Dr. E. A. Hassanová), umožnila nám, kteří
jsme se později mohli účastnit dalších
výzkumných projektů v této oblasti (např.
při studiu interakcí plodin s parazitickými
pleveli), navázat na předchozí bádání
v pohostinné a přátelské atmosféře.

Přestože těžiště její vědecké aktivity
bylo ve studiu synantropní flóry a vegeta-
ce, zanechala Jana odbornou stopu i jinde.
Pod vedením Jana Jeníka, svého pozdější-
ho nadřízeného, se zpočátku zabývala také
dynamikou dusíku, nebo pracovala s mi-
kroklimatickými měřeními v nejteplejších
oblastech státu (České středohoří, Český
kras), ale také v našich nejvyšších horách
(mikromapování v Labském dole v Krko-

noších). Po r. 1989 se podílela na řešení
projektu pořičního znečištění a společně
s třetím ze spoluautorů tohoto textu pub-
likovala výsledky týkající se makrofyt jako
bioindikátorů kontaminace těžkými kovy
v Labi, resp. v polabské nivě. V rámci ka-
tedrového projektu výzkumu sukcese na
opuštěných polích v Českém krasu spolu-
pracovala s Marcellem Rejmánkem, který
později emigroval do Severní Ameriky.
V knižním vydání souborných výsledků
tohoto projektu v nakladatelství Kluwer
Academic Publishers se tak objevuje i její
jméno (J. Osbornová a kol., eds., 1990). Byla
poslední členkou zavedeného geobotanic-
kého týmu před jeho rozehráním na začá-
tku 70. let (J. Jeník, J. Slavíková, Jarmila Ku-
bíková, o něco později M. Rejmánek). Po
návratech poškozených na alma mater po
r. 1989 obdržela stejně jako oni od děkana
fakulty ocenění za působení na univerzi-
tě, medaili PřF UK Za zásluhy (v r. 2005).

Soukromý život Jany Osbornové nebyl
lehký. Dlouhodobě se např. starala o svou
těžce nemocnou mladší sestru, až do její
smrti. Peripetie jejího prvního manželství
posléze vyústily v situaci, kdy musela sama
vychovávat syna Martina. Po jeho odchodu
v dospělém věku do USA se zase vě-
novala péči o svou matku, která se dožila
vysokého věku. To vše zajisté představova-
lo nároky, ubírající kapacitu pro kariérní
realizaci na univerzitě. K těm šťastnějším
obdobím zřejmě patřilo druhé manželství
s americkým zoologem Dale Osbornem,
s nímž se seznámila v Egyptě a který s ní
až do své smrti žil v Čechách. Jemu pomá-
hala v terénu i v edicích, během jeho dlou-
hé nemoci s ním spolupracovala např. na
knižně vydaném kompletním souboru kre-
seb a reliéfů savců vyobrazených starově-
kými Egyptany *The mammals of ancient
Egypt* (1998).

Vzpomínky na botanizování v Africe pro
ni byly vzpruhou i ve stáří. Stále se zájmem
sledovala činnost Českého egyptologické-
ho ústavu. S první autorkou tohoto textu
(jíž mimo jiné vedla bakalářskou práci)
spoluprožívala její badatelské začátky jak
v Egyptě, tak v Súdánu. Dodávala odvahu
a povzbuzovala, aby se nováček nebál pus-
tit na neznámou půdu. Byla ochotná daro-
vat řadu nesmírně cenných separátů i knih,
vždy s pečlivě vlepeným osobním věno-
váním, protože „pořádek musí být.“ K těm
nejvíce ceněným patří knihy *Agriculture
in the Sudan* (Tohill 1948) a *The flora of
Jebel Marra and its geographical affinities*
(Wickens 1976). S druhým titulem se pojí
vzpomínka, jak se Jana zasnula a povzdech-
la si: „Vždycky jsem si moc přála podívat
se na Jebel Marra. No, už to asi nestihnou...“

Jana Osbornová ale žila i přesahy do
jiných sfér než jen oborově univerzitních.
Byla v dobrém smyslu lokálním patrio-
tem – bydlela v pražském Podskalí, ně-
kdejší lokalitě u Vltavy, podél níž dříve žili
všichni, kteří se živili voroplavbou a ře-
mesly s ní spojenými. Výrazně se tu podí-
lela na veřejných aktivitách spolku Vltavan
(odtud vzešlo přátelství s Jiřím Mejstří-
kem, zaměstnaným v Útvaru rozvoje hlav-
ního města Prahy v Emauzích, a jeho ženou
Marií, o něž se Jana v nesnážích, zejména
zdravotních, opírala). Sepjala např. ilus-
trovanou vzpomínkovou knihu *Pražské
Podskalí dvacátého století* (2004). Literární

tvorba vztahující se k historii ji přivedla i k osudu národní spisovatelky Boženy Němcové, která se v říjnu 1854 přestěhovala z Ječné ulice čp. 516 pod Emauzský klášter, do tehdejší ulice Pod Emauzy čp. 1378 (dnešní Vyšehradská 45). Božena Němcová zde sice prožila jen necelý jeden rok, byl to ale čas plný událostí, intenzivní literární práce i posledního citového vzplanutí, a zároveň rok značné hmotné bídy, z níž jí nepomohlo ani dopsání a sešitové vydání díla *Babička*. Je právě zásluhou Jany, že na tomto domě dnes visí pamětní deska.

V posledních letech se Jana Osbornová přátelila rovněž s matkou tehdejšího ředitele Ústavu pro českou literaturu AV ČR, prof. Pavla Janouška, a tak se účastnila mnoha literárních večerů, besed, prezen-

tací a diskuzí. Navštěvovala i další, regionální akce, např. literární férie Klubu autorů Jižního města. Málokdo ví o její tvorbě drobných próz, úvah a zamyšlení, často fejetonové dimenze. Namátkou jmenujme *Prokletí krásy* aneb *krása prokletá*, nebo jiný text: *Nebe – peklo – ráj*, který poslala v r. 2013 do literární soutěže s vypsáním tématem pro seniory: *Duše v Rájské zahradě*.

Na závěr necht' zazní poslední odstavec z autorské prózy *Klíč ke štěstí* (máme každý ve své kapse, aniž bychom to věděli...): Určitě úplně jiný postoj ke štěstí mají ti, jimž je dána, často již od dětství, náboženská víra. Toto nemám schopnost, ani nemohu, nijak posuzovat. Vím však, že je velmi mnoho těch, jimž víra nebyla nikdy dána, nebo ji, žel, ztratili. K těm tímto zde

2 a 3 Šáchor *Cyperus rotundus* (obr. 2), tropická invazní rostlina, kterou se Jana Osbornová zabývala už v 60. a 70. letech 20. stol. při svých návštěvách Egypta. Zajímala se tam především o společenstva polních plevelů. Interiér egyptského políčka (3), v popředí s dochanem klasnatým (*Pennisetum glaucum*) a cibulí (*Allium cepa*). Oáza Bahariya. Foto P. Pokorný (obr. 2 a 3)

promlouvám. V pokoře, bez nejmenší „namyšlenosti“ nad vlastním „chytráctvím“. Pouze ve snaze ukázat, jak různé drobnosti mohou pomoci úspěšně, vlastními silami, hlavně však s lehkým úsměvem v tváři udržet se velmi dlouho, možná stále *na cestě za štěstím*... aniž bychom mudrovali, co vlastně to štěstí je...

Bořivoj Šarapatka

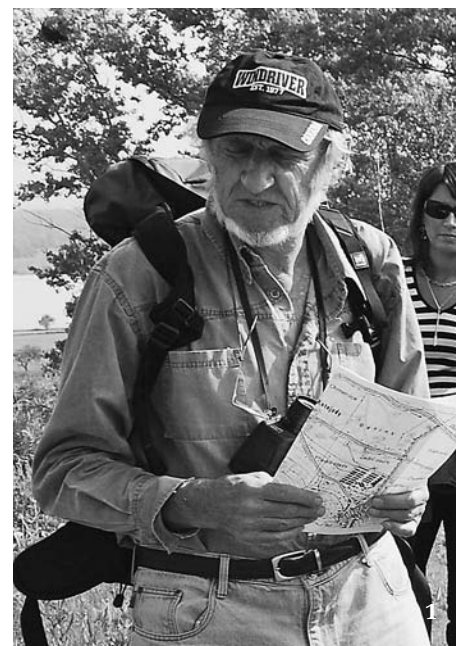
Vzpomínka na Otakara Štěrbu

Prof. RNDr. Otakar Štěrba, CSc., zemřel 2. března 2017 ve věku 83 let. Začátkem r. 1990 založil naši katedru, tehdy s názvem katedra ekologie (nyní ekologie a životního prostředí) PříF Univerzity Palackého v Olomouci a zároveň byl zvolen prvním polistopadovým děkanem Přírodovědecké fakulty. Vystudoval zoologii na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně. V r. 1991 byl jmenován prvním profesorem ekologie, funkci děkana PříF zastával v letech 1990–93. V r. 2008 byl jmenován emeritním profesorem v oblasti ekologie a životního prostředí.

Na pracoviště ekologie přešel z katedry zoologie, kde rozvíjel zejména obor hydrobiologie. Problematiku související s vodním prostředím neopustil ani na novém pracovišti a rozšířil ji do širšího prostředí celé nívné oblasti. V této souvislosti vzpomínám, jak jsme v 90. letech 20. stol. vypracovali řadu projektů optimalizujících konkrétní území říční krajiny. Zmínit lze např. povodí Jevíčky, Opavy nebo v období po povodních také intravilán Olomouce.

Na katedře jsme v té době sledovali i jeho mnohdy dobrodružné aktivity související s cestami do vzdálených exotických oblastí. Některých pracovních cest nejen po Evropě jsme měli možnost se také účastnit a sledovat, s jakým klidem se po neznámých územích pohybuje. Rád na toto období vzpomínám a oceňuji, že jsme mohli vedle řešení výzkumných grantů pomáhat i praxi a státní správě s problémy souvisejícími s životním prostředím a s naší mnohde lidmi velmi pozměněnou krajinou. Uvědomil jsem si to i před několika měsíci, kdy mě kolega při průzkumu území přivezl k vodní nádrži vhodně začleněné do krajiny a připomněl mi, že jde o nádrž, kterou jsme s prof. Štěrbou před více než 20 lety v tomto území navrhli. Otakar Štěrba již toto dílo bohužel nevidí, ale výsledky jeho práce v krajině a v myslích kolegů zůstanou.

Otakar Štěrba byl nejen významným ekologem a obětavým učitelem, ale také cestovatelem, spisovatelem, dokumentaristou, vodákem a horolezcem. Účastnil se řady prvosjezdů horských řek a horole-

1 Otakar Štěrba při řešení území na Kroměřížsku. Foto B. Šarapatka

zeckých expedic. Se svou ženou Dinou – českou horolezkyní, založili projekt české nemocnice v Pákistánu, o které také natočili dokumentární film. Ten i řada monografií nám ho budou připomínat nadále.